

DILUCIDATIO IN LIBRUM EXODI.

Præfatio.

Postquam Moyses in libro Geneseos (præmissa creatione universi) historiam gentis suæ usque ad ingressum ejus in Ægyptum, et Josephi mortem deduxisset; hic eandem proseguitur, ostensurus tam veracem, quam liberalem esse in suis promissis Deum. Cum enim præcedenti libro multifariam promissionem divinam, Abrahæ factam, enarrasset; puta quod semen ejus peregrinum esset futurum, servituti subijciendum et affligendum, quod oppressores Israelitarum a Deo judicandi, ipsique cum magna substantia essent egressuri, et generatione quarta reversuri, Gen. XV: hic ob oculos ponit, quomodo ea tandem impleta sint, quæ huic populo Deus ante annos 400 promiserat.

Qui ergo superiori libro exhibuerat peregrinationem et mansionem gentis israeliticæ in Ægypto, sed gloriosam et lætam sub principatu Josephi; hic primum describit ejusdem miseriam servitutem et afflictionem, tandem egressum illius versus terram promissam, seu Chanaan: atque hinc secundus Pentateuchi liber nomen *Exodi* sortitus est. A præcipuo namque hujus operis argumento Græci primum, deinde Latini volumen hoc *Exodum* indigitaverunt: *Exodus* enim idem sonat quod *egressus*.

Porro dividi potest hic liber (præter communem illam in capita XI sectionem) in partes potissimum tres magis principales: quarum prima usque ad y. 37 cap. XII comprehendat dispositiones quasdam ad egressum, durissimam scilicet servitutem (quæ Deo fuit occasio liberandi populum suum) et plagas ægyptiacas, quibus liberatus fuerunt. Secunda a cap. XII cît. usque ad cap. XIX: quæ proprie tractat de ipso egressu, de Pharaonis cum toto exercitu submersione, de epinicio Israelitarum, itinere per desertum, diversisque ibidem mansionibus. Tertia a cap. XIX usque ad finem libri, quæ comprehendit leges et ceremonias, quibus populi israelitici, ulterius profecturi, respublica formaretur in rebus tam sacris et divinis, quam humanis et politicis.

Completitur autem Exodus gesta annorum 145; videlicet a morte Josephi usque ad mensem primum anni secundi ab egressu Hebræorum ex Ægypto; ut patet cap. ultimo, y. 1 et 15: quod ulterius declaratur: Quia a morte Josephi usque ad nativitatem Moysis fluxerunt anni 64; Moyses vero anno ætatis suæ 80 eduxit populum ex Ægypto, et anno sequenti erexit tabernaculum, in cujus erectione finitur Exodus: si enim jungantur 64 cum 80, iisque addatur unus annus insequens, invenietur numerus annorum 145.

Quod attinet ad hujus voluminis synopsis, recensita morte filiorum Jacob, 1 exhibetur dura servitus et oppressio ægyptiaca; 2 nativitas Moysis ejusque gesta, et plagæ Ægypti; 3 transitus maris Rubri; 4 manna cœleste, aquarum copia in deserto, et cædes Amalec; 5 lex data in Sina; 6 adoratio vituli; 7 fabrica tabernaculi, et ejus varia supellex.

Si vero rem penitus inspiciamus, atque ea quæ hic Judæis in figura contigerunt, ad Novi Testamenti statum referamus, facile æstimari poterit hujus libri dignitas: manifestum enim evadet; sub hujus populi afflictione, tanquam in viva imagine, exprimi duram peccatoris sub tyrannico diaboli jugo servitutem lucamque ejus, qua homines semel oppressos conatur sub imperio suo detinere: ex quo per sanguinem Christi, tanquam agni immaculati, eruuntur; ubi mare baptismum, Ægyptiorum persequentium submersio peccatorum abolitionem denotat; ubi ignis antecessio et nubis inumbratio significat gratiam Dei, quæ nos protegit et hostes terret; ubi manna typus eucharistiæ, ubi lex sancti Spiritus charismata apostolis data adumbrat.

Sacerdotium denique novæ legis, Ecclesiæ ornatus, et reliquus totius vitæ spiritualis decursus, velut in typo quodam pulcherrimo hic depicta conspiciuntur: ut jure merito Rabanus scripserit, omnia pene sacramenta præsentis Ecclesiæ in Exodo adumbrata et expressa esse.

PARS SECUNDA.

CAPUT PRIMUM.

Novus Ægypti rex, immemor beneficiorum Joseph, timens regno suo a nimia Hebræorum multiplicatione, conatur eos opprimere, 1 onerum impositione; sed ex ea illi magis crescunt: 2 masculorum recentiorum suffocatione per obstetrices; sed hæc facinus detrectant: 3 infantulorum demersione.

QUÆSTIO PRIMA. — AN FECUNDITAS ET MULTIPLICATIO FILIORUM ISRAEL IN ÆGYPTO, SIT ADSCRIBENDA SOLI NATURÆ, AN ETIAM SINGULARI DEI BENEFICIO.

Nota 1. Dum dicitur y. 1. *Hæc sunt nomina filiorum Israel*, quod ita ordiatur Moyses, ut causam detegat odii Ægyptiorum contra Hebræos, nempe subitam et mirabilem gentis multiplicationem ex parvorum, qui ante annos aliquot ingressi erant, numero. In hebræo dicitur: *Et ista sunt nomina*; habetur enim *Ve Elle Semoth*. Et ita hunc librum appellant Hebræi; ipsi enim quemlibet librum a sui exordio indigitant. Particula autem *et* videtur copulare hanc Exodi historiam cum fine Geneseos, eamque continuare: olim enim Pentateuchus unus continuus fuit liber, quem posterius deinde in quinque sectiones, sive volumina diviserunt. Quod autem dicitur: *Singuli cum domibus suis introierunt*, idem est ac singuli cum familiis suis: usitata enim metonymia domus ponitur pro familia; proles enim sunt quasi lapides vivi quibus parentum domus seu familiarum construuntur.

Nota 2. Circa id quod habetur y. 2: *Ruben, Simeon, Levi, Judas*, y. 5: *Issachar, Zabulon, Benjamin*, quod non servetur hic ordo nativitatis: sic enim Benjamin deberet esse ultimus; nec ordo benedictionis, de qua Gen. XLIX; nec ordo dignitatis, sed servatur ordo conjugalis thori, quo scilicet singulæ uxores Jacob nupserunt: primi enim sex sunt filii Liæ primæ uxoris Jacob; septimus, id est Benjamin, est filius secundæ uxoris, id est Rachelis; duo sequentes Dan et Nephtali sunt tertiæ uxoris, id est Balæ; duo ultimi, nempe Gad et Aser sunt filii quartæ, scilicet Zephæ. His notatis,

R. et dico 1. *Mortuo Joseph, et universis fratribus ejus, omnique cognatione illa*, y. 7, *filii Israel creverunt, et quasi germinantes multiplicati sunt*, id est, granorum instar de terra nascentium, quorum innumera est multiplicatio, dum ex uno tot spicæ, ex una spica tot grana procedunt. Exprimitur hoc alia metaphora in hebræo, dum dicitur: *Ebullierunt*, id est in morem ranarum aut piscium maxima copia effusi sunt. Ubi videtur insinuari, partus Israelitarum non tantum sæpius repetitos, sed et cujusque fere partus plures fœtus fuisse: quod in Ægypto familiare esse, notat Aristoteles lib. VII Hist. animal. Hoc tamen in S. S. XXVI.

omnibus ita evenisse, negat Marius; siquidem in domo parentum Moysis, tribus diversis partibus, tres tantum editi sunt, scilicet Aaron, Maria, et Moyses, omnes ætate diversi.

Dico 2. Hæc Hebræorum fecunditas et propagatio non est adscribenda soli naturæ, sed singulari Dei providentiæ, auxilio et concursui. Ratio est, quia Hebræi ita creverunt, cum essent in summis et continuis laboribus ac afflictionibus; imo quo magis (ut habetur y. 12) opprimebantur, tanto magis crescebant; hæc autem oppressio et afflictio contraria est fecunditati: natura enim nimis oppressa generationi minus apta est, et hæc fuit Pharaoni causa opprimendi eos; ut patet ex ipsiusmet verbis cap. V, 5. Unde S. P. Aug. lib. XVIII de Civ. Dei, cap. 7, ait: *Persecutionibus affligebatur (populus Israeliticus) innumeris, inter quas tamen divinitus fecundata multiplicatione crescebat.*

Dico 3. Quamvis hæc fecunditas sit attribuenda singulari beneficio divino, non esse tamen proprie adscribendam miraculo, sustinent Menochius et A Lapide: etsi enim spatio 215 annorum, quot effluerunt ab ingressu Jacob in Ægyptum usque ad egressum filiorum ejus ex Ægypto, ita creverit numerus Israelitarum, ut facto computo, ad bellum idonei a 20 anno ætatis et supra reperirentur (Num. I, 46) sexcenta tria millia quingenti et quinquaginta, excepta tamen tota tribu Levi, et omnium tribuum feminis, infantibus, ac pueris omnibus infra vigesimum annum, qui prædictum numerum facile triplo superabant; præscindendo tamen a præsentibus circumstantiis tam duræ afflictionis, potuisset hic numerus etiam naturaliter esse major, ut demonstrat Bonfrerius.

Dices: Admissum est supra, quod tempore duræ afflictionis Israelitæ non potuissent ita multiplicari, nisi singularis Dei providentiæ, aut auxilium ad hoc concurrisset: ergo ista multiplicatio videtur omnino excessisse naturæ facultatem; ac consequenter fuit miraculosa.

R. Neg. conseq. Nam quamvis singularis Dei providentiæ ac concursus naturam adjuverit; tamen inde non sequitur, quod ista multiplicatio fuerit omnino supra naturam aut miraculosa: nam juvare naturam non est facere aliquid, quod secundum naturam cursum fieri non potest; alias enim quando ars dicitur perficere naturam, vel quando aliqui juxta regulas suæ artis noverunt facere mirabilia quædam, quæ alii facere nesciunt, admittendum foret fieri miracula: quod tamen nemo concedit.

QUÆSTIO II. — QUIS FUERIT REX NOVUS ÆGYPTI, QUI OPPRESSIT ISRAELITAS.

Resp. et dico: Admodum probabiliter asserunt Abulensis, Pererius, Tornielus et alii, hunc regem (Onze.)

fuisse Amenophim, qui in decima octava dynastia Politanorum fuit septimus: hujus enim anno regni 18 natum esse Moysen, tradit Eusebius in Chronico: hæc autem Hebræorum afflictio cepit paulo ante ortum Moysis, et in nativitate ejus maxime viguit; ut patebit ex quæst. seq.

Dicitur autem γ . 8. Surrexit interea rex novus super Ægyptum, qui ignorabat Joseph, vel quia erat ex alia familia quam superiores reges qui Josephum coluerant; ut putat Flavius Josephus lib. II Antiq., cap. 4: vel dicitur rex novus ratione diversi et novi genii, consuetudinis, morum et gubernationis, a regibus præcedentibus, qui Josephum et Hebræos benigne tractaverant: unde ubi textus noster habet: Qui ignorabat Joseph, Chaldaeus vertit: Qui non servabat decreta Joseph, sed novas leges et mores inducebat. Itaque novus hic idem significare videtur ac alienus; unde et S. Stephanus Act. VII, 48, loco novus dicit alius, id est alienus.

Obj. I. Hic rex videtur fuisse Armesemianus seu Ramesses, qui inter alia nova de nomine suo urbem Ramessen in hac afflictione ab Israelitis construat jussit γ . 41; cujus imperium juxta Tirinum extenditur ad annos 66.

R. Neg. assumpt. quia Eusebius, Cyrillus et alii tradunt Ramessen diu post Moysen regnasse. Non itaque a prædicto rege urbs Ramesses nomen suum sortita est, sed a regione, quæ Hebræis ad incolendum data fuit Gen. XLVII, 41.

Obj. II cum Cajetano: Hic rex novus non videtur fuisse Ægyptius (qualis fuit Amenophis), sed Assyrus: nam Isaia LII, 4, dicitur: In Ægyptum descendit populus meus... et Assur absque ulla causa calumniatus est eum, id est, per vim et calumniam oppressit.

R. Neg. assumpt., quia, ut bene observant Marius et Jansenius, variationem hanc et translationem imperii Ægyptiorum ad externum regem chronica nulla agnoscunt, aut historia referunt. Porro Isaia LII per Assur vel intelligitur Salmanasar, qui decem tribus in Assyriam abduxit; vel Sennacherib, qui depopulatus est Judæam tempore Ezechia; ut sentiunt S. Hieron., Cyrillus et Procopius. Videtur igitur Isaias loco objecto distinguere duo tempora, duasque afflictiones comparare ad invicem, ut significet Israelitas æque fuisse afflictos ab Assyriis, ac vexati fuerant in Ægypto sub Pharaone.

Si quis tamen prætentat, prophetam agere de afflictione ægyptiaca, facile dici potest, quod Pharaon vocetur Assur ob potentiam et crudelitatem, qualem ab Assyriis sæpe passi sunt Judæi, vel quia Ægyptii creduntur ab Assyriis oriundi, inquit Haræus. Vide caput XXXI Ezechiel., γ . 3, ubi Pharaon Assur vocatur.

QUÆSTIO III. — QUANDONAM INCOEPERIT, ET QUANDIU DURAVIT DURA SERVITUS ISRAELITARUM IN ÆGYPTO.

Resp. et dico 1: Certum est hanc miseriam et servitutem incepisse ante ortum Moysis, qui natus est anno 80 ante egressum ex Ægypto, ut colligitur ex

cap. VII, 7. Certum quoque videtur, non diu ante ortum Moysis incepisse afflictionem, saltem non totis 20 annis.

Prob. Quia persecutio et oppressio illa non cepit, nisi post mortem Joseph, fratrum, omnisque illius primæ generationis; ut patet hic a γ . 6 usque ad 10: jam vero ex cap. VI, 16, liquet, quod Levi, qui quatuor circiter annis senior erat Josepho, in toto vixerit annis 157: igitur Levi vixit 25 annis post mortem Josephi: a morte autem Josephi usque ad nativitatem Moysis fluxerunt anni 64; et consequenter a morte Levi usque ad Moysen fluxerunt anni 41: rursum Caath filius Levi vixit annis 133) ut dicitur cap. VI, 18) qui si supponatur anno 20 Levi, sequitur eum Levi patri suo supervixisse 16 annis; ita ut a morte Caath usque ad Moysen tantum fluxerint anni 25. Denique post Caath vixisse et defuncti videntur Phares et alii, qui pueri erant cum ingressi sunt Ægyptum: hæc autem afflictio cepit post mortem Levi, Caath et cæterorum, qui ex Chanaan descenderant eum Jacob in Ægyptum: post Caath igitur 15 anni facile fluxisse videntur, quibus partim defuncti sunt reliqui, qui ex Chanaan descenderant in Ægyptum, partim jam multa prole aucti Hebræi impleverunt terram Gessen: ita ut invidia et persecutio Ægyptiorum contra Hebræos, incepit decennio circiter ante ortum Moysis. Unde

Dico 2. Videtur hæc dura servitus et persecutio durasse circiter 90 annis, scilicet 10 annis ante Moysen, et 80 annis vivente Moysen: nam anno 80 vitæ suæ Moyses Hebræos eduxit.

Prob. Quia Maria, soror Moysis, quæ ab hac persecutione dicta est Maria (uti tradunt Hebræi), id est amaritudo, decennio circiter fuit senior Moysen, nam illa Moysen infantem fluvio expositum custodivit; ut dicitur cap. II: jam autem tunc temporis erat ipsa facile decennis, inquit A Lapide et Jansenius: ergo, etc.

S. Epiphanius, Genebrard. et Pererius cum Hebræis putant hanc persecutionem incepisse septimo anno ante nativitatem Moysis, et tunc natam esse Mariam, atque adeo durasse annis 87.

Dices: S. P. Aug. aperte docet, hanc servitutem durasse annis 144: siquidem Q. 47 in Exod., postquam dixisset quod a promissione et peregrinatione Abrahæ usque ad mortem Josephi effluxissent anni 286, statim subjungit: Restant (ex annis nimirum 450) centum quadraginta quatuor vel quinque, quibus intelligitur servisse in Ægypto populus Israel post mortem Josephi.

R. Neg. assumpt. et ad verba objecta dico S. P. non agere de servitute strictè dicta, sed de alia latius accepta, qua scilicet Hebræi subditi fuerunt Ægyptiis, nec amplius in tanto honore habiti, quam tempore Josephi.

Inst. In fine præcit. Quæst. S. P. rursus ita scribit: In extrema parte annorum (400 nempe, de quibus Gen. XV), hoc est post mortem Joseph, factum est ut in Ægypto populus Dei duram perageret servitutem.

Ergo juxta ipsum dura servitus incepit immediate post mortem Josephi, et consequenter duravit annis 144.

R. Neg. consequ. nam verba illa nequaquam innuunt, quod immediate post mortem Josephi Hebræi ab Ægyptiis fuerint afflicti, sed id unum denotant, quod non vante, sed post Josephi mortem ista dura servitus incepit: quod verum est, etiamsi non statim, sed post aliquot annorum decursum demum inchoata sit. Et sane quod non immediate post mortem Josephi incepit dura servitus, clarissime exprimit idem S. doctor lib. XVIII de Civ. Dei, cap. VII, ita scribens: Post cujus (Josephi) mortem populus Dei mirabiliter crescens, mansit in Ægypto centum quadraginta quinque annos tranquille prius, [adeoque immediate post mortem Josephi nondum opprimebatur] donec morerentur quibus Joseph notus fuit. Deinde quia invidebatur incrementis ejus, eratque suspectus, quousque inde liberaretur, persecutionibus affligebatur innumeris. Igitur juxta S. P. non immediate post mortem Josephi, sed post aliquot annorum decursum, nempe donec mortui essent illi Ægyptii quibus Joseph notus fuerat, incepit dura servitus et afflictio Hebræorum.

P. 1. Quænam causæ moverint Ægyptios ut opprimerent populum israeliticum.

R. Causa non infima attingitur γ . 10, ubi dicit Pharaon: Venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur, et si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis, egrediatur de terra. Prima itaque causa fuit metus, ne scilicet Hebræi manus darent hostibus Ægyptiorum, iisque victis et spoliatis, exirent in terram a Deo sibi promissam. Secunda fuit invidia, qua videbant se ab exteris Hebræis, progenie numerosa, pulchra, robusta, solerti, alisque corporis et animi dotibus instructa et præstanti, superari. Tertia odium conceptum ex diversitate religionis, indolis et morum.

P. 2., cum dicitur γ . 11. Præposui itaque eis magistros operum, ut affligerent eos oneribus: quænam fuerint onera Hebræis imposita ab Ægyptiis.

R. Primum opus fuit formare ex luto lateres; ut patet hic ex γ . 14, et toto cap. V: secundum fuit ædificare (id est reparare, fortius munire seu novis mœnibus cingere) urbes Phiton et Ramesses; ut hic dicitur γ . 41.

Tertium erat Nilum in multas fossas deducere, ad irrigandum singulorum agrorum et præta, fossasque aggeribus cingere. Quartum, pyramidum insanas substructiones erigere. Ita Josephus libro. II Antiq. cap. 5.

Denique γ . 14 ait Scriptura, eos servisse omni famulatu in operibus terræ; quo videtur comprehendi agricultura. In qua (servitute) eum (scilicet populum israeliticum) ad desiderandum sui Creatoris auxilium sic exerceri oportebat, inquit S. P. Aug. lib. XVIII de Civ. Dei, cap. 8.

QUÆSTIO IV. — AN DEUS REMUNERAVIT MENDACIUM OBSTETRICUM.

Videns Pharaon tyrannicam calliditatem suam, qua propagationem Israelitarum impedire conatus fuerat oppressione parentum, effectu frustratam, majori crudelitate conatur sobolem gentis hebrææ extinguere, idque obstetricum opera; quarum arte solet prolis vita servari.

γ . 15. Dixit autem rex Ægypti obstetricibus Hebræorum. S. P. Aug. lib. cont. Mendac. cap. 15 et 16 has obstetrices Hebræas vocat. Sed Marius et Jansenius dicunt quod ipsas vocet Iebreæas, quia Hebræis famulabantur: eas enim ægyptias fuisse asserit Josephus, quem sequuntur Hugo Victorinus, Abulensis, Oleaster, Menochius, et passim alii; nam alioquin præceptum tam crudele non potuisset tuto committi obstetricibus ejusdem gentis, neque credidisset tyrannus Hebræis tam facile persuaderi posse se vivere in propriam gentem; sed e contra cogitasset, quod istæ misericordia motæ erga gentem suam, omnem prolem masculinam occultare conatæ fuissent.

Præterea ipsæmet satis indicant, se ægyptias fuisse, dum a rege accersitæ respondent γ . 19. Non sunt hebrææ sicut ægyptiæ mulieres, ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, et priusquam veniamus ad eas (scilicet hebræas) pariunt. Hinc laudabilior fuit earum pietas. Enimvero, si hebrææ fuissent, regi haudquam respondere potuissent, hebræas non egeret obstetricibus; nam rex eis sine dubio regessisset. Quid ergo populo vestro vos obstetricamini? Numquid hebrææ estis, et hactenus Hebræis servivistis?

Porro duæ nominantur, quarum una vocabatur Sophera, et altera Phua; vel quod hæ duæ essent præcipuæ inter omnes, ex quibus regiam voluntatem alia discerent, vel quod hæ nobilioribus Hebræorum familiis forent assignatæ, a quarum liberis majus regno periculum timebat; vel quia decreverat rex exemplum in his duabus statuere, ut illarum poenâ discerent alia obedire regi, et facere mandata ejus. Alioquin Hebræis omnibus sine dubio non sufficiebant duæ obstetrices.

γ . 16. Quando obstetricabitur hebræas, et partus tempus advenerit: si masculus fuerit, interficite eum: id est, cum jam infantem utero prodeuntem, seu in ipsis uteri cardinibus videritis (uti indicatur in hebræo); non enim vult Pharaon occidi infantes jam natos, sed vult, id quod factu facillimum est, nascentes aliqua obstetricum dexteritate comprimi, suffocari aut strangulari callida vafricitie, idque in ipso partus momento, ut non quasi per industriam, sed casu et ex ipsa partus difficultate proles mortua in lucem prodiret, atque adeo non malitiæ regis aut obstetricum, sed naturæ aut maternæ impotentia defectus videretur. His præmissis,

R. et dico: Quod scriptum est γ . 20, Deum benefecisse obstetricibus (ut rectè observat S. P. Aug.): Non ideo factum est, quia mentitæ sunt, sed quia in

homines Dei misericordes fuerunt; non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Lib. cont. Mendac. cap. 15.

Clarissime id patet ex γ . 21, ubi dicitur: *Et quia timuerunt obstetrices Deum, edificavit eis domos*: id est, auxit earum familias, non solum opibus, sed et prole copiosa, insigni et longæva. Hoc sensu Aristoteles definit, domum esse œconomicam communicationem ex viro, uxore, filiis, servis, suppellectili et jumentis.

P. 1. Quid ergo faciendum erat his obstetricibus? quid Pharaoni urgenti respondendum? Melius fecissent, si nullam misericordiam præstitissent, nolendo mentiri?

R. Aut a facie ejus fugiendum erat, aut tegenda, non neganda veritas, aut liberrime recusandum facinus, et moriendum erat potius pro veritate: *Morentur enim futura in æterna felicitate, mortem perpesæ pro innocentissima veritate*, inquit S. P. ibidem, cap. 18: incomparabiliter enim amplior esset merces celestis habitationis, quam domus ipsis ædificata in terris.

P. 2. Cur Pharo masculos occidi jusserit, feminas autem reservari.

R. Quia ex femellis (utpote sexu imbelli) non timebat regno periculum, et magnæ Ægypto ab eis utilitates, in lanificiis et textrinis, atque magnatum familiis expectari poterant. Has quoque ob libidinem suam servabant, quia formosæ erant, ait Menochius. Josephus et Origines aliam insuper causam assignant, scilicet ab aliquo fuisse Pharaoni prædictum, nasciturum per id tempus quemdam ex Israelitis, qui res Ægyptiorum graviter affligeret, si ætatem adultam attingeret, et e contrario Israelitas everberet. Hinc occidi jussit masculos.

CAPUT II.

Moyses nascitur, atque aquis expositus assumitur et adoptatur a filia Pharaonis, propriæque matri nutriendus traditur: propter eandem Ægyptii fugit in Madian, ubi accepta uxore, filia sacerdotis, ex ea gignit Gersam et Eliczer. Israelitæ interea in Ægypto dure oppressi clamant ad Deum pro liberatione.

QUESTIO I. — QUOMODO FACILIUS SERVARI POTUERIT AARON QUAM MOYSES, ET AN HIC NATUS SIT EX CONJUGIO INCESTUOSO.

Quoad priorem partem quæstionis, difficultas oritur ex γ . 1, ubi dicitur: *Egressus est post hæc vir de domo Levi, et accepit uxorem stirpis suæ*. Enimvero si post edictum illud (quod Pharo γ . ult. cap. præced. præcepit omni populo suo dicens: *Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen projicite*) pater Moysis primum accepit uxorem, quæri potest quomodo non æque difficile fuerit servare fratrem ejus Aaron, ac ipsum Moysen. Verum quid est, quod particula *post hæc* neque in hebræo, neque apud LXX reperitur, atque adeo difficultas historica

ibidem cesset: hæc tamen reperitur in textu nostro. Quare

Dico 1. Illud *post hæc* referendum est ad nativitatem Moysis tantum, non ad matrimonium: Moyses enim natus est post hoc edictum regis, etsi matrimonium ante contractum fuerit; et sic ex eo Aaron ante edictum regis sine periculo nasci potuit, et a submersione vel expositione in flumen servari. Ita difficultatem solvit Jansenius.

Eodem fere modo nodum propositum solvit Marius dicens, verba illa *post hæc* non ad omnia quæ superius narrata sunt, sed ad primam edicti institutionem referri debere, post quam facile servatus est Aaron obstetricum beneficio et fide: illis vero ob hoc a rege correptis, difficilior fuit conservatio Moysis. Estius dicit, illud *post hæc* significare posse ordinem narrationis, non rei gestæ, ita ut sensus verborum Moysis videatur esse hic: *post hæc, quæ narravi de crudeli edicto regis, incipio describere, quomodo quidam vir de domo Levi intraverit matrimonium, etc.*

Altera pars quæstionis movetur propter Calvinum, qui impudenter asserit Moysen ex incestuoso matrimonio natum, eo quod Jochabed mater Moysis, hoc loco, in hebræo, et Num. XXVI, 59, vocetur filia Levi; adeoque putat eam fuisse amitam Amrami ac sororem Caath: fuit enim Amram filius Caath, nepos Levi, pronepos Jacob, pater Moysis.

Dico 2. Non est Moyses natus ex conjugio incestuoso, ut vult Calvinus, qui hac in re, præter immodestiam, inruditionem quoque suam ostendit.

Prob. I. Quia etiamsi demus Calvino, Jochabed fuisse filiam Levi immediatam, ac sororem Caath et amitam Amrami, non debuisset tamen ille conjugium hoc appellare incestuosum; quia matrimonium amitæ cum nepote non est lege naturæ vetitum, sed tantum lege positiva, quæ tunc nondum erat, sed postea Levit. XVIII, 12, lata est: ergo Amram sine incestu matrimonio cum amita contrahere potuisset.

Prob. II. Quia fundamentum quo Calvinus utitur, corrui: neque enim Jochabed fuit filia, sed neptis Levi; nec amita, sed consobrina Amram: vocatur autem filia Levi, quia fuit Levitis, id est, ex stirpe et tribu Levi oriunda; sicut Danielis XIII Susanna vocatur filia Judæ, et Christus filius David et Abrahæ; sæpissime enim in Scriptura appellatur quis filius aliqujus, etsi non immediate ex eo natus sit. Unde S. P. Aug. lib. Locut. in Exod. sic generaliter legit: *Erat autem quidam de tribu Levi, et sumpsit sibi de filiabus Levi.*

Quod autem Jochabed non fuerit amita, sed consobrina Amrami, manifestum est ex γ . 20 cap. VI, ubi dicitur: *Accepit autem Amram uxorem Jochabed patruem suam*, id est, filiam patris sui, ut transtulerunt LXX, puta filiam Gerson aut Merari filiorum Levi.

QUESTIO II. — AN CULPANDI SINT PARENTES MOYSIS, QUOD EXPOSUERINT EUM IN CARECTO RIPA FLUMINIS.

Circa γ . 2, ubi de Jochabed matre Moysis dicitur:

Peperit filium, et videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus.

Nota 1, quod apud LXX in plurali legatur *videntes vero*, ut significetur res communi consilio mariti et uxoris ita gesta. Et Apostolus diserte factum hoc utrique parenti tribuit ad Heb. XI, 23, dicens: *Moy-ses natus occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem.*

Nota 2, conservationis rationem adæquatam non fuisse elegantiam: quis enim credat quod abjecissent inelegantem? Notavit tamen Scriptura elegantiam, quia præter naturalem amorem, quo parentes prolem diligunt, elegantia solet esse conciliatrix peculiaris benevolentiae et commiserationis. Cum autem hæc elegantia foret simulacrum mentis et gratiæ, quam habebat apud Deum, ideo videtur S. Stephanus Act. VII, 20, pro *elegante* dixisse *gratum Deo*.

γ . 5. *Cum jam celare non posset* (fervente rursus inquisitione et infanticidio) ne totam familiam in exitum conjiceret, *sumpsit fiscellam scirpeam* (id est areulam ex juncis contextam), *linivit eam bitumine et pice* (ne aquis penetraretur, bitumen enim valde utile est ad claudendas rimas), *posuitque intus infantulum*, *et exposuit eum in carecto ripæ fluminis*, id est in loco earicibus et juncis pleno. Est autem carix herba alta in speciem gladii et sub finem acuminata.

R. et dico: Perperam Calvinus hos Moysis parentes, quod filium turpiter deseruerint, ignaviæ et ferinæ immanitatis arguit, et ridiculum consilium de struetura fiscellæ vocat.

Prob. Quia adhibuerunt tantam diligentiam, quantum potuerunt, ut eum servarent. Etenim tribus mensibus occultarunt; et deinde videntes, quod ulterius servare non possent, quia servatio redundabat in certam pueri perniciem, ideo eum exposuerunt, et quidem tam tute, quam potuerunt, nimirum in arca bene munita, et in loco satis tuto, ut statim patebit. Jam autem res ipsa clamat, pro certa morte incertum periculum potius esse subeundum; ergo, etc. Unde et Apost. loco supra cit. fidem horum parentum dilaudat.

Obj. 1. Non magis, sine miraculo, Moyses in medio Nili expositus servari poterat, quam domi occultatus; ergo ejus parentes non elegerunt periculum incertum pro morte certa.

R. Neg. suppositum ant., nempe quod Moyses in medio fluminis sit expositus; siquidem, ne aquarum impetu fiscella abriperetur et everteretur, parentes eum exposuerunt in stagnantis Nili parte, seu ad ripam fluminis: id enim indicant verba supra citata: *Exposuit eum in carecto ripæ fluminis*; et adhuc clarius id videntur expressisse LXX, qui ita vertunt: *Et posuit eam (fiscellam) in palude juxta flumen*. Errat igitur Josephus, qui lib. II *Antiq.*, cap. 5, asserit fiscellam in medium flumen projectam fuisse.

Obj. II. Equidem negandum haud videtur, quod Moyses Nilo expositus, destitutus esset omni ope et auxilio humano: nam nisi casu descendisset filia Pharaonis, quæ fiscellam per unam ex ancillis suis ad se

adduci jussit, Moyses certo interire debuisset. Ergo parentes turpiter deseruerunt filium suum.

R. Neg. assumpt. 1. Quia parentes posuerunt eum in loco, ad quem solebant homines, præsertim regis filia divertî; isque locus ab ipsis haud dubie fuit delectus, ne, si puerum alius invenisset Ægyptiorum, ex regis imperio illum offerret ad mortem. 2. Ne aliquam pietatis curam, quanta impendi posset puero, omitterent, ad stare jusserunt sororem ejus Mariam, ut dicitur γ . 4. Stabat quidem *procul*, ne venientes suspicarentur, illam manere ad custodiam ejus; attamen non ita procul, quin simul posset considerare seu attendere eventum rei, indubie a parentibus, quid facto opus, edocta; ut si quæ daretur occasio salvandi puerum, illa præsens adesset, facile fletu et suo et pueri vagientis motura misericordiam, eique nutricem oblatura: sin autem nulla opportunitas occurreret, re parentibus nuntiata, illi eum de nocte reciperent, alio rursus die Dei benignitatem expectaturi. Nullo igitur modo parentes puerum turpiter deseruerunt; sed e contra summam circumspectionem in ejusdem expositione adhibuerunt; ac proinde nullum hic fuit peccatum, sed potius magna fides, seu fiducia in Deum de futura ejus conservatione; ut patet ex Apost. ad Heb. XI.

Obj. III. Saltem peccavit mater, dum Moysen jam ablactatum γ . 9 tradidit filie Pharaonis: siquidem inde natum erat fieri, ut ab Ægyptiis perverteretur et in idololatria educeretur.

R. Neg. assumpt.; nam non statim post ablactationem, sed dum jam ad adultam ætatem pervenerat, adeoque et in vera fide et cultu unius Dei a matre instructus erat, filie Pharaonis traditus est Moyses; ut satis clare videtur evinci ex his γ . 9 verbis: *Suscipit mulier (nempe mater) et nutrit puerum*; *adulterumque tradidit filie Pharaonis*.

Inst. Si Moyses usque ad adultam ætatem fuisset sub cura matris, haud dubie ab ipsa didicisset se esse Hebræum et non Ægyptium. Atqui tamen non a matre, sed ex sola revelatione divina cognovit se esse Hebræum; ut patet ex Apost. ad Heb. XI, 24, ubi dicitur: *Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filie Pharaonis*; ergo, etc.

R. Neg. min. et ad verba Apost. dico, ea nequaquam importare, quod Moyses ex fide seu revelatione divina cognoverit se non esse filium filie Pharaonis; sed id duntaxat significant, quod contempserit adoptionem filie Pharaonis, malens publice haberi hebræus et contemptibilis, quam filius reginæ; quia nimirum oculos suos per fidem attollebat ad bona cœlestia, quæ Deus cultoribus suis pro mercede ac præmio piorum laborum se redditurum promisit. Unde et subdit γ . 26: *Aspiciebat enim in remunerationem, scilicet æternæ gloriæ in cœlis*.

P. 1. quomodo Pharo infestus Hebræorum hostis permiserit ut filia ejus Moysen adoptaret in locum filii.

Circa id quod γ . 10 Moyses, jam adultæ ætatis, legitur adoptatus a filia Pharaonis, notandum id